

RAZLIKE U SUPEREGU MALOLJETNIH DELINKVENATA MUŠKOG I ŽENSKOG SPOLA NAKON ZAVODSKOG TRETMANA¹

Milko Mejovšek

Fakultet za defektologiju
Sveučilište u Zagrebu

Originalni znanstveni članak

UDK: 376.343.81

Primljeno 21. 05. 1985.

SAŽETAK

Na uzorku 539 maloljetnih delinkvenata muškog spola i uzorku 89 maloljetnih delinkvenata ženskog spola primijenjena je nakon institucionalnog tretmana u postpenalnom periodu skala superega R. B. Cattella.

Diskriminativnom analizom utvrđena je statistički značajna udaljenost centroida grupa u prostoru superega. Viši superego postoji u grupi ispitanika ženskog spola, međutim razlike među grupama nisu velike (kanonička korelacija, indikator diskriminativne vrijednosti skupa primijenjenih varijabli, iznosi $C = .33$). Viši superego osoba ženskog spola u prvom se redu očituje kroz veće konformiranje sa socijalnim normama ponašanja, što je u neposrednoj vezi s formiranjem spolne uloge u toku procesa socijalizacije, kao procesa resocijalizacije.

1. UVOD

U Freudovoj teoriji, superego je zastupnik morala i vrijednosti društva u pojedincu, te se tretira kao socijalna komponenta ličnosti. Čine ga dva dijela, savjest i egoideal. Savjest se formira pod utjecajem kažnjavanja za ponašanja koja nisu u skladu s normama društva i njezina se funkcija sastoji u „kočenju“ realizacije socijalno negativnih ciljeva. Ego—ideal se usmjerava prema socijalno pozitivnim ciljevima koje nastojimo postići, a za razliku od savjesti formira se nagrađivanjem. Po Freudovu mišljenju na oblikovanje superega primarna socijalna sredina (u prvom redu obitelj) ima znatno veći utjecaj od sekundarne socijalne sredine, a to vrijedi i za maloljet-

ne delinkvente (Mejovšek i Kovačević, 1984).

Neka istraživanja provedena na populaciji maloljetnih delinkvenata u našoj zemlji (Momirović, Viski—Štalec i Mejovšek, 1974; Viski—Štalec, Horga, Gredelj i Momirović, 1975; Mejovšek, 1977; Kovačević, 1981) pokazuju da postoji pozitivna povezanost između superega i efikasnosti kognitivnog funkcioniranja, a negativna povezanost s patološkim konativnim reakcijama. U odnosu prema autoritarizmu utvrđena je razlika u tome da se moralni standardi ponašanja ne prihvaćaju na izrazito krut način (prihvaćaju se felksibilno), nemaju kao podlogu prihvaćanja strah i, zatim, u osnovi prihvaćanja moralnih normi u skladu s povišenom snagom superega postoji humanistička orijentacija.

¹ Rad je sastavni dio projekta „Provjera uspješnosti zavodskog tretmana maloljetnika na području SR Hrvatske“, koji se provodi na Fakultetu za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.

2. CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog rada je analiza razlika u superegu između grupe maloljetnih delinkvenata muškog spola i grupe maloljetnih delinkvenata ženskog spola, nakon provedenog zavodskog tretmana.

U formiranju superega osoba muškog i ženskog spola javljaju se razni utjecaji kako primarne, tako i sekundarne socijalne sredine. Vjerojatno je da se ti utjecaji razlikuju zbog kulturoloških efekata usmjerenih na učenje odgovarajuće spolne uloge i ponašanja u društvu. Potom, radi se o maloljetnim delinkventima koji su bili izloženi utjecajima zavodskog tretmana, te se može pretpostaviti da ti utjecaji nisu jednaki na osobe oba spola i da se različito očituju u oblikovanju ličnosti, zbog bioloških razlika i zbog razlika koje su socijalne prirode.

3. METODE RADA

3. 1. Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika sastojao se od 628 maloljetnika oba spola, koji su u periodu od 1. 1. 1972. do 31. 12. 1975. godine otpušteni iz odgojnih zavoda ili domova za preodgoj na teritoriju SR Hrvatske. Ispitivanje superega izvršeno je krajem 1979. i početkom 1980. godine, te se postpenalni period ispitanika kretao u intervalu između četiri i osam godina.

U okviru navedenog totalnog uzorka od 628 ispitanika oba spola, bilo je 539 ispitanika muškog spola i 89 ispitanika ženskog spola. Prema tome, razlike u superegu analizirane su na grupi 539 ma-

loljetnih delinkvenata muškog spola i grupi 89 maloljetnika ženskog spola u postpenalnom periodu.

3. 2. Uzorak varijabli

Superego je ispitan pomoću skale CG iz baterije 16 PF R. B. Cattella, koja se sastoji iz 20 slijedećih varijabli:

1. Kada bi vidio djecu susjeda kako se tuku ja bih:
 - a) ostavio da se sami nagode
 - b) ne znam što bih radio
 - c) razgovarao bih s njima
2. Mnogi ljudi bili bi zaprepašteni kada bi saznali moje tajne i misli:
 - a) da
 - b) ne znam
 - c) ne
3. Mislim da je potpuna sloboda važnija od lijepog ponašanja i poštovanja zakona:
 - a) točno
 - b) nisam siguran
 - c) netočno
4. Iako se ljudima sviđam, gdjekad mi predbacuju da sam površan:
 - a) točno
 - b) ne znam
 - c) netočno
5. Ako postoji mogućnost da nađem na teškoće:
 - a) nastojim da ih unaprijed predvidim i riješim
 - b) kako kad
 - c) ne brinem se, jer mislim da ću se uvijek lako snaći
6. Mislim da mogu imati povjerenja u miliciju da neće zlostavljati nevine ljude:
 - a) točno

- b) ne znam
c) netočno
7. Neću da prihvatim dobronamjerne savjete drugih, iako znam da bi to trebalo učiniti:
a) katkad
b) gotovo nikada
c) nikada
8. Ja se trudim da svoje odluke uvijek uskladim sa shvaćanjima što je dobro, a što zlo:
a) da
b) neodlučan sam
c) re
9. Ja uvijek nastojim da svaki posao obavim što je moguće bolje i na vrijeme:
a) točno
b) nisam siguran
c) netočno
10. Volim posao koji zahtijeva mnogo vještine:
a) da
b) neodlučan sam
c) ne
11. Bolje je doživjeti duboku starost nego se satirati služeći zajednici:
a) točno
b) nisam siguran
c) netočno
12. Ljudi troše previše svog slobodnog vremena pomažući susjedima:
a) da
b) ne znam
c) ne
13. Poštujem razne propise samo utoliko ako meni osobno odgovaraju:
a) točno
b) kako kad
c) netočno
14. Za uspjeh u poslu mnogo je važnije imati dobre veze nego dobro raditi:
a) točno
b) ne znam
c) netočno
15. Čini mi zadovoljstvo da svoje vrijeme i energiju posvetim:
a) svojoj kući i stvarnim potrebama svojih drugova
b) kako kad
c) društvenoj aktivnosti i svojoj omiljenoj zabavi
16. Smatram da bi bilo korisno da se planira kako ne bi dolazilo do nepotrebnog gubljenja vremena između poslova:
a) da
b) nisam siguran
c) ne
17. Kada radim neki posao, moja je glavna briga:
a) da ga uradim onako kako treba
b) ne znam
c) da ga uradim tako da od toga moji prijatelji nemaju nikakve štete
18. Kada moji drugovi očekuju od mene neku važnu odluku, ja ih ne ostavljam da dugo čekaju:
a) točno
b) katkad
c) netočno
19. Nikad se nisam divio čak ni veoma uspješnom kriminalcu ili špijunu:
a) točno
b) nisam siguran
c) netočno
20. Prilikom vraćanja uvijek provjeravam u kakvom su stanju stvari koje sam pozajmio ili koje su meni pozajmili:
a) da
b) nisam siguran
c) ne
- Odgovori koji upućuju na povišeni superegu, u svim su tvrdnjama u računskoj

óbradi vrednovani brojem 3, a oni koji ukazuju na sniženi, superego brojem 1.

3. 3. Metode obrade podataka

Razlike grupa ispitanika u superegu utvrđivane su pomoću analize varijance i diskriminativne analize. Primijenjeni su programi Cooleya i Lohnesa (1971), a cjelokupna računska obrada obavljena je u

Sveučilišnom računskom centru u Zagrebu.

4. REZULTATI I INTERPRETACIJA

U interpretaciji rezultata, najprije će se analizirati na temelju jednofaktorske analize varijance, koliko pojedine varijable pridonose diskriminaciji grupa. Nakon toga pristupit će se utvrđivanju i interpretaciji razlike među ispitivanim grupama na temelju multivarijantnog pristupa.

Tablica 1.

Jednofaktorska analiza varijance

Var.	X_M	X_Z	F	Q
1	-.02	.11	1.33	.2173
2	.03	-.17	3.07	.0763
3	-.02	.12	1.39	.2074
4	.04	-.24	5.85	.0151
5	.01	-.05	.30	.5930
6	-.06	.39	16.38	.0002
7	-.02	.11	1.23	.2662
8	-.02	.10	1.08	.3003
9	-.03	.18	3.38	.0630
10	.04	-.25	6.39	.0113
11	-.01	.06	.43	.5185
12	-.02	.12	1.57	.2086
13	.02	-.14	1.90	.1648
14	-.02	.11	1.25	.2627
15	-.03	.20	4.33	.0355
16	-.01	.05	.27	.6079
17	-.01	.05	.27	.6079
18	.01	-.04	.14	.7117
19	-.06	.36	13.93	.0005
20	-.02	.10	.95	.6682

Statistički značajne razlike utvrđene su u pet čestica. Prema rangu može se tvrditi ovo: Da ispitanici ženskog spola imaju veće povjerenje u organe javnog reda i sigurnosti i da se manje dive uspješnom kriminalcu ili špijunu. Zatim, ispitanici muškog spola

više vole posao koji zahtijeva mnogo vještine, a ispitanici ženskog spola smatraju da im se češće predbacuje da su površni i, konačno, više nastoje posvetiti svoje vrijeme i energiju kući i potrebama prijatelja.

Na temelju dobivenih rezultata može se

zaključiti da su razlike u reakcijama na podražaju u skladu s očekivanjima. Općenito uzevši, žene iskazuju veće povjerenje prema službenim osobama (kao posljedica veće sugestibilnosti, premda za to nema znanstveno fundiranih dokaza), odnosno kao posljedica povišenog autoritarizma (Mejovšek, 1985). Zbog ovog posljednjeg,

manje se dive osobama prijestupničkog ponašanja. Preferencija poslova koji zahtijevaju mnogo vještine od ispitanika muškog spola, vjerojatno je posljedica jače izražene potrebe za dokazivanjem. Ispitanici ženskog spola su samokritičniji i što se moglo i očekivati više usmjereni ka kući (materinstvo).

Tablica 2.

Značajnost diskriminativne funkcije

Odstranjeni korijen	C	C ²	Hi-kvadrat	df	Q	% traga od R
0	.33	.11	72	20	.0000	4.68
Odstupanje varijanci (H ₁)		F = 1.01		Q = .4666		
Udaljenost centroida (H ₂)		F = 3.74		Q = .0000		

Centroidi grupa su statistički značajno razmaknuti u diskriminativnom prostoru, uz podjednaki varijabilitet unutar grupa. U faktorskom smislu, diskriminativna fun-

kcija međutim sadrži vrlo malo varijance, što vrijedi i za diskriminativnu varijancu kako to pokazuje visina kanoničke korelacije.

Tablica 3.

Struktura diskriminativne funkcije

Var.		Var.	
1	.14	11	.08
2	-.21	12	.15
3	.14	13	-.17
4	-.29	14	.14
5	-.07	15	.25
6	.48	16	.06
7	.13	17	.06
8	.13	18	-.05
9	.22	19	.45
10	-.30	20	.12

Tablica 4.

Centroidi grupa	
Grupa M	-.135
Grupa Ž	.815

Struktura diskriminativne funkcije „u-dešena“ je tako da reprezentira „ženski superego“ osoba u postpenalnom periodu koje su kao maloljetnici počinili neko krivično djelo.

Prema poziciji centroida u diskriminativnom prostoru vidi se da ispitanici ženskog spola imaju jači superego od ispitanika muškog spola. To se moglo i očekivati, jer je utvrđeno da ispitanici ženskog spola imaju više izražen autoritarizam (Mejovšek, 1985), a poznato je da su autoritarizam i superego u pozitivnoj korelaciji (Momić, Viskić–Štalc i Mejovšek, 1974; Mejovšek, 1977; Kovačević, 1981; Mejovšek i Kovačević, 1984). Povezanost između autoritarizma i superega je niska, a pozitivnog je smjera pod utjecajem priznavanja, odnosno poštivanja vlasti, zakona i autoriteta, što je sastavni dio i jedne i druge dimenzije ličnosti.

Veće konformiranje u tom pogledu kod ispitanika ženskog spola sastavni je dio spolne uloge stjecane i nametane od djetinjstva. U većini kultura od djevojčica se očekuje i zahtijeva veće pokoravanje socijalnim normama i više sputava samostalnost nego kod dječaka.

Jači superego, a također i autoritarizam u uzorku ispitanika ženskog spola mogu se objašnjavati i time što se radi o postpenalnom periodu (ispitivanje je izvršeno u uzorku punoljetnih osoba) u kojem jedan dio ispitanika zasniva vlastite obitelji, a to ima vjerojatno veći utjecaj na osobe

ženskog spola u smislu povećanja odgovornosti i ozbiljnijeg shvaćanja života. Iako takvo objašnjenje ima logičnu osnovanost, i ovdje je zapravo bit u odnosu spolne uloge prema socijalnim standardima ponašanja. Svima je poznato da se muškarcima „gleda kroz prste“ u tom pogledu, da postoji veća tolerancija na liberalniji stav prema društvenim pravilima. Prema tome, socijalno modeliranje spolnih uloga osnovni je generator utvrđenih razlika u superegu (bez obzira da li su one stvarne ili samo na deklarativnoj razini).

U vezi s usvajanjem spolne uloge postoje tri teorije: teorija socijalnog učenja (učenje spolne uloge uvjetovanjem i imitacijom), teorija identifikacije (usvajanje spolne uloge identifikacijom s roditeljem istog spola) i kognitivna teorija (usvajanje spolne uloge kao normalna posljedica kognitivnog razvoja i sazrijevanja). Bez obzira kojoj se teoriji pridaje veća važnost u formiranju spolne uloge, neosporivo je da je spolna uloga u prvom redu pod utjecajem socijalnih faktora, odnosno da je utjecaj bioloških faktora znatno manji.

Proces usvajanja spolne uloge započinje vrlo rano. Dramatičan dokaz tome u prilog je studija Hampsona (1965; prema Mussen, 1969), o slučajevima hermafrodita. Roditelji ili liječnici odlučuju se za spolnu ulogu takva djeteta. U svim onim slučajevima gdje je spolna uloga pogrešno određena, kasnije „prepravljane“ spolne uloge izaziva teške psihičke traume kod djeteta, a naročito kada se to pokušava učiniti nakon druge godine života djeteta, kada je promjena spolne uloge u pravilu neuspješna. Na temelju tih iskustava smatra se da su prve dvije godine života kritične za usvajanje spolne uloge.

Veća sloboda u ponašanju i liberalniji

odnos prema socijalnim standardima ponašanja, daje veću atraktivnost muškoj ulozi, što se može zapaziti već kod djece. Mus-sen (1969) navodi dva istraživanja koja potkrepljuju ovo mišljenje: Brown (1957) i Hartup i Zook (1960) utvrdili su da podosta djevojčica u životnoj dobi od tri do deset godina pokazuju veliko zanimanje za muške igre, aktivnosti i predmete, dok to u obrnutom smislu vrlo rijetko postoji kod dječaka. Zatim, na početku osnovnog školovanja gotovo svi dječaci preferiraju vršnjake istog spola, dok znatan broj djevojčica preferira vršnjake suprotnog spola. Osim toga, podosta djevojčica izražava želju da postane dječakom, dok je suprotno znatno rjeđe.

Prema tome, moglo bi se zaključiti da se već od ranog djetinjstva kod djevojčica više inzistira na određenim standardima ponašanja i općenito određenim socijalnim vrijednostima. U odnosu prema tim istim standardima ponašanja i socijalnim vrijednostima odgoj dječaka je liberalniji. Uz već spomenuto osnivanje vlastitih obitelji u postpenalnom periodu, što vjerojatno ima veći utjecaj na usmjeravanje stavova i ponašanje u socijalno poželjnom smjeru kod osoba ženskog spola, postoji i jači utjecaj iz ranog djetinjstva kroz formiranje krućeg odnosa prema socijalnim vrijednostima i standardima ponašanja. Postoji također kao moguće objašnjenje jaćeg superega ispitanika ženskog spola i vjerojatnost pozitivnijeg djelovanja institucionalnog tretmana

na osobe ženskog spola. Naime, prema svim statistikama recidivizma, evidentno je da je recidivizam i u relativnom smislu rjeđi kod žena.

Varijable koje definiraju diskriminativnu funkciju ukazuju da se jaći superego kod ispitanicima muškog spola više zasniva na djelu superega koji je Freud nazvao savjest, a manje na onom njegovu dijelu koji je nazvao egoideal. Na temelju toga moglo bi se zaključiti da su razni oblici kažnjavanja u toku procesa socijalizacije, kao i resocijalizacije imali veći utjecaj na maloljetne delinkvente ženskog spola.

5. ZAKLJUČAK

Rezultati diskriminativne analize pokazuju da ispitanici ženskog spola imaju jaći superego od ispitanika muškog spola. Veće konformiranje sa socijalnim normama osoba ženskog spola sastavni je dio spolne uloge formirane tokom procesa socijalizacije, a vjerojatno i tokom procesa resocijalizacije. Određeni utjecaj može se pripisati i stvaranju vlastite obitelji u postpenalnom periodu. Najveće razlike u korist ispitanika ženskog spola postoje u dijelu superega koji je Freud nazvao savjest, što upućuje na zaključak da razni oblici kažnjavanja u toku procesa socijalizacije i resocijalizacije imaju jaće djelovanje na maloljetne delinkvente ženskog spola.

LITERATURA

1. Kovačević, V.: Problemi resocijalizacije maloljetnika s delinkventnim ponašanjem. Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu i Izdavački centar Rijeka, Zagreb – Rijeka, 1981.
2. Mejovšek, M.: Struktura ličnosti maloljetnih delinkvenata, „Defektologija“, 1977, Vol. 13, br. 1, str. 33–93.
3. Mejovšek, M. i V. Kovačević: Povezanost nekih socijalnih stavova i socijalnih karakteristika maloljetnika nakon zavodskog tretmana, „Primijenjena psihologija“, 1984, Vol. 5, br. 1–2, str. 15–23.
4. Mejovšek, M. i V. Kovačević: Povezanost autoritarizma i superega maloljetnih delinkvenata, „Defektologija“, 1984, Vol. 20, br. 1–2, str. 1–12.
5. Mejovšek, M.: Razlike u autoritarizmu maloljetnih delinkvenata muškog i ženskog spola nakon zavodskog tretmana, „Defektologija“, 1985, Vol. 21, br. 1–2, str.
6. Momirović, K., N. Viskić–Štalec i M. Mejovšek: Relacije kognitivnih i konativnih karakteristika maloljetnih delinkvenata i efikasnosti resocijalizacije nakon penalnog tretmana, „Defektologija“, 1974, Vol. 10, br. 1–2, str. 155–172.
7. Mussen, P. H.: Early sex–role development. (u) Goslin, D. A. (Ed.): Handbook of socialization theory and research. Rand Mc Nally, Chicago, 1969.
8. Viskić–Štalec, N., S. Horga, M. Gredelj i K. Momirović: Relacije kognitivnih i konativnih dimenzija i socioloških karakteristika kod maloljetnih delinkvenata, „Defektologija“, 1975, Vol. 11, br. 2, str. 20–55.

Summary

The Cattell's Superego Strength Scale was applied in a sample of 539 male juvenile delinquents and in a sample of 89 female juvenile delinquents after their institutional treatment. The discriminant function analysis showed that in the space of the superego strength there is a statistically significant distance between the centriods of the two groups of subjects. The superego strength is more pronounced in the female subjects; however, the differences between groups are not great. The coefficient of correlation, which is the indicator of the discriminative value of the set of the variables applied, is low ($C = .33$). The higher superego scores obtained by the female subjects are manifested mostly in greater acceptance of social norms of behaviour, which is directly related to the formation of the sex role in the process of socialization and also in the process of resocialization.